

Николай Ковачев (Велико Търново)

ЧЛ.-КОР. ПРОФ. Д-Р ИВАН ВАСИЛЕВ ДУРИДАНОВ И БЪЛГАРСКАТА ОНОМАСТИКА

Един от нашите изявени съвременни езиковеди, индоевропеист, славист, балканист и българист, чл.-кор. проф. д-р Иван Василев Дуриданов е един от най-ерудитаните представители на българската ономастична наука – положил начало на монографичните изследвания на българската топонимия.

Роден на 22 август 1920 г. в с. Комщица, Царибродско (Софийска област) в семейство на учители от Македония, той завършва основно образование в с. Крива бара, Ломско, средно в гр. Лом, а славянска и класическа филология в Софийския университет "Св. Климент Охридски", имайки щастieto да се учи при нашите известни учени академици Ст. Младенов, Ст. Романски, Й. Иванов, М. Арнаудов... Още на студентската скамйка Дуриданов видимо се пристрастява към езиковедските науки, разработва и с отличие защитава диплома на тема *Значението и употребата на предлозите в старобългарския език*.

След дипломирането си работи в Служба за български речник при БАН (1943), преподавател е по руски език в Скопие (1946 – 47), изпълнява административна служба в Статистическо-планова отчетност в индустриални обединения – София (1947 – 51). След това постъпва асистент по общо и сравнително езикознание в Софийския университет (1951) и тръгва уверено по пътя на научното и административно извисяване като доцент (1956), професор (1961); през 1975 г. добива научна степен доктор на филологическите науки, през 1981 г. е избран за чл.-кор. при БАН, а през 1991 г. е предложен за академик.

В СУ редом с научно-преподавателската си дейност, той носи и редица административно-ръководни задължения като ръководител на Катедра по общо и сравнително езикознание, зам. декан и декан, директор на летен семинар с чужденци българисти и слависти. Непрекъснато

участва в наши и чужди научни организации, комитети и комисии по славистика, тракология и българистика.

Проф. Дуриданов се утвърждава като авторитетен представител на езиковедската ни наука в чужбина, където през различни години чете лекции, води курсове по разнообразна тематика в СССР, Полша, Австрия, Германия (ГДР, ГФР), Дания, Швеция, Швейцария, Норвегия, Югославия, Румъния... Непрекъснато участва в наши и международни форуми: конгреси, конференции, симпозиуми, семинари, кръгли маси — по лингвистични, славистични, балканистични, българистични, ономастични и др. проблеми и теми.

Проф. Дуриданов е бил зам. директор на Института за български език при БАН, редактор на сп. “Език и литература”, след смъртта на акад. Вл. Георгиев е редактор на сп. “Балканско езикознание”; редактор е на многобройни книги, учебници и сборници; рецензент за хабилитации на преподаватели и дисертанти.

Научното дело на проф. Дуриданов надхвърля над 400 монографии, студии, статии, печатани у нас и в чужбина. Тематично в спектъра на езиковедските му интереси те засягат общо и индоевропейско езикознание, балто-славянски езикови отношения, праславянски и старобългарски език, балканско езикознание (тракийски, илирийски и други древни езици и проблеми), тюркско-български езикови контакти и лексика, история и етимология на български език, южнославянска и българска ономастика... Не случайно след смъртта на акад. Вл. Георгиев на него бива възложено ръководството по продължението и довършването на започнатия “Български етимологичен речник” и редактирането на сп. “Балканско езикознание”. Той довършва и еднотомен *Български етимологичен речник*, който с интерес се очаква у нас и в чужбина.

Проф. Дуриданов има изключителни заслуги и постижения за утвърждаване основата и развитието на българската ономастична наука в дълбочина и широчина като един от най-ерудитаните последователи от ономастичната школа на акад. Вл. Георгиев. Засега той е автор на най-пълния очерк по историята на ономастиката ни *Развой на българската ономастика: I. Антропонимия* (O n o m a s t i c a, II, 1956, 365–379, Краков, Полша) и II. *Топонимия* (O n o m a s t i c a, III, 1957, 227–251). В него проф. Дуриданов посочва истинското начало на нашата ономастика като наука: “От няколко години насам в Института за български език при БАН се започна по-системна работа в областта на топонимията. Под ръководството на проф. Вл. Георгиев бе направено първото проучване върху цялостно събран топонимичен материал от една околия на северозападна България, а именно “Местните названия

от Ломско” (София, 1952) от Ив. Дуриданов, а това, според проф. Вл. Георгиев е трети период на топонимичните проучвания у нас, “преди около 15 години (след 1945 г.) бе поставена задачата и изработена програма за цялостно и системно събиране и проучване на нашата топонимия” (Георгиев, Вл. Българска етимология и ономастика. С., 1960, с. 17). На Дуриданов се възлага да подготви съответните конкретни напътствия по събиране и обработване на ономастични материали в страната. Отпечатва се: Ив. Дуриданов. *Упътване за събиране на собствени имена* (БАН, ИБЕ, 1952, 15 с. Редактор: Вл. Георгиев и Ст. Стойков). В него се поставя широката задача “да се съберат всички” местни имена, всички лични имена и всички собствени имена на домашни и други животни. Разработва се и конкретна *Програма за топонимично проучване на околия* от Ив. Дуриданов. (БАН, ИБЕ. С., 1956, 16 с.), по която се разработват следващите няколко монографии: за местните имена в Първомайско на Дуриданов (1958), в Пирдопско на Й. Заимов (1959), в Белослатинско на К. Попов (1959), в Севлиево на Н. Ковачев (1961), в Маданско на Г. Христов (1964)...

Ономастичните изследвания на проф. Дуриданов се отличават с дълбока прецизност, добросъвестност и компетентност, разработват се върху широка историко-сравнителна езикова основа. Нему се дължи изясняването на многобройни старинни предславянски, славянски и български водни, местностни и селищни имена в страната и на Балканите. Тук могат да се посочат топоними като: Нёсла, Нёвля/Нёвша, Пёрущица, Мракà, Балша, Бёрля, Вердикàл, Гурмàзово, Кащяляне, Спёрла, Шарбàница, Телйш – *Към етимологията на някои старинни местни названия* (–В: Изсл. в чест на Д. Дечев. С., 1958, 152–166); Базайт, Бåйлово, Балдувин, Бардàчица, Башинйца, Братёльовец, Брезòняко, Вакарèц, Витйня, Гавнòс, Голомèндра, Капролинец, Ковàти валог, Костà, Кукулёвица, Лагàтерица, Лашòр, Маргàя, Мачèш, Морййца, Непртка, Пойлúша, Рудинòр, Спёрла, Сурльовица, Сурупа, урсул, Ушúлица, Цанцура, Царника, Чарàлица, Челàница, Чòра, Чунгол, Шарúля и Щàите в Софийско – *Нови данни от топонимията за изчезналото румънско население в Софийско* (– В: Езикoвeдcкo-етнографски изследвания в памет на акад. Ст. Романски. БАН, ОЕЛЕ, С., 1968, 469–478). Обект на изследване са редица имена на наши селища: Паутария – Велбъжд – Кюстендил – *Средновековното име на гр. Кюстендил*. (Език и литер., 17, 1962, № 2, 539–542); Разлог – *За името на Разлог*. (Турист, 19, 1974)..; на хидроними: Вьча и Кричим – *Към етимологията на названията Вьча и Кричим*. (Език и литер., 18, 1963, № 2, 27–40); Тича и Дичина – *Старите славянски названия на реките Голяма и*

Луда Камчия: *Тыча и Дичина* (— В: С л а в и с т и ч н и студии. Сб. послучай V междунар. славистичен конгрес. С., 1963, 185–192); Ботуня/Бутуня – *Стара тюркска заемка в южнославянската топонимия*. (Б ъ л г. език, 12, 1962, № 3, 187–193). На внимание са и названията на нашите основни планини: Стара планина (Хемус – Веригава – Маторие гори – Стара планина – Балкан) – *Върху имената на Стара планина* (Т у р и с т, 18, 1973, № 6, 7, 8, 9); Рила – *Имената на Рила планина* (Е з и к и литер., 36, 1981, № 3, 1–16); Осогово – *Осогово – камениста планина* (Т у р и с т, 14, 1969, № 3, с. 20)...

От статии за отделни старинни топоними, проф. Дуриданов разработва студии отделни словообразователни типове в топонимията, с което улеснява изясняването в отделните регионални изследвания трудно тълкувани старинни местни имена. Тук имаме предвид разработките му: *За някои редки словообразователни типове в българската топонимия с успоредици от другите славянски езици*. (— В: С л а в и с т и ч е н сборник. Т. 1. Езикознание. С., БАН, 1985, 209–250) – местни имена на *-ита, -ит, -ан, -ен, еш, -иш, -ош, -уш, -ава*; *Топонимичните ъ суфигкси в южнославянските езици* (Б ъ л г. език, 8, 1958, № 4–5, 343–356) – суфигкси: *-ачь (*акјо-), -ача, -'ача (-аџа, -'аџа), -ич*; *Префигксално-именният тип в български и неговото значение за топонимичната стратигграфия* (О п о т а с т і с а, VI, Kraków, 1960, 121) – местни имена от типа: *Безбок, Въздол, Забрѣдо, Надград ... Средорид, Ускок, Юндола*; не по-малко приносна е и студията за топоними на *-щица, -шница – Южнославянски успоредици в разволя на един топонимичен модел [-*ъск -ица]* (Е з и к и литер., 19, 1964, № 3, 37–60).

В отделни свои проучвания проф. Дуриданов използва съвкупност от топонимията, за да разкрие историко-поселищните отношения в миналото в обсега на отделен регион, което е и една от задачите на топонимичните проучвания като извор за краеведението. С такава насоченост са разработките: *Географските имена от Чипровския район като исторически извор* (Е з и к и литер., 24, 1969, № 2, 15–20); *Лингвистично-историческа оценка на географските имена от краището Чипровци – Говежда* (Ч и п р о в ц и 1688 – 1968. С., БТА ИИ. 1971, 155–173). Един от изводите на проучването е, че селищата в краището “носят имена от славянски произход или са възникнали на славянска (българска) почва. Това показва, че българските славяни, които са прониквали постепенно в тези краища, не са се настанили в готови селища на завареното население, а са основали свои”. (с. 171); *Заселването на славяните в Долна Мизия и Хемимонт по данните на топонимията*. (— В: С л а в я н с к а филология, 15, 1978, 353–360); *Заселване на славяните в*

Тракия по данни на топонимията (Б ъ л г. език, 43, 1993, № 3) или *Из топонимията на Брезнишкия край* (Е з и к и литер., 33, 1978, № 4, 72–85) – дават също изводи за ранните заселвания на нашите прадеди в тези райони.

Проф. Дуриданов се занимава с топонимични проблеми и извън страната ни в съседни балкански страни: Югославия и Македония; с речни имена от илирийски произход в Сърбия. В тази насока престижно място заема неговата докторска дисертация, излязла на немски: *DIE HYDRONYMIE DES VARDARSYSTEMS ALS GESCHICHSQUELLE* (Wien, 1977, 417 с.) – *Хидронимията на Вардарския басейн като исторически извор*. Това е капитален труд, в който са приложени най-съвременни лингвистични и математически методи за всестранно и задълбочено интерпретиране на над 1050 хидронима от басейна на средищната водна артерия на Балканите Вардар, където са се кръстосвали пътищата и са намирали временни или по-трайни убежища и контакти многобройни етнически групи, племена и народи от древността до наши дни.

В обширно “Въведение” проф. Дуриданов ясно посочва поставените цели на изследването си: а) да се установят останките от древното население в различните микрорайони на басейна от V – VI в. в навечерието на заселването на славяните; б) да се установят най-ранните славянски поселения; в) да се установи какви други етноси по-късно са участвували в изграждането на населението през Средновековието и османско-турското владичество.

Несъмнено авторът си е давал ясно сметка какви трудности е трябвало да преодолее при решаването на поставените цели. От една страна е трябвало да се изяснят етимологиите на неясни и старинни хидроними; от друга – хронологично да се разграничат отделните хидронимични пластове и относително да се датират; от трета – да се направят съответните изводи от етнолингвистичен характер.

Опитният вече топонимист и ономаст убедително е преодолял всички посочени трудности, използвайки достиженията на предшествениците и съвременниците на подобен род изследвания, прилагайки и своя методология – комплекс от интердисциплинарни науки и методи. Хидронимите се тълкуват по микрорайони и поречия на отделните притоци в горното, средното и долно течения на Вардар. Това позволява да се правят изводи за времето и последователността на тяхното появяване и за етническо-езиковия им произход. Напълно целесъобразно първоначално се изясняват най-древните предславянски хидроними, начесвайки с името на основната водна артерия (*Axios, Vardarios* и *Велика рѣка*), а след това с най-ранните славянски речни названия, като *Бошава, Драва,*

Кичава, Рапеш... Не са останали без убедително обяснение притоци с по-късни гръцки, романски, албански и турски имена.

В специален раздел "Ономастични промени" е отделено достатъчно внимание върху промените, настъпили в предславянските имена при фонетико-морфологичната им адаптация. Въз основа на всичко това проф. Дуриданов идва до убедителното заключение, че славянските племена са идвали и отсядали в различни пунктове на Вардарския басейн продължително време. Предславянското *ǵ* в хидронимите на предславянските жители от пришълците е схващано като *A*, а по-късно като *O*, а *ǰ* като *Ы>И*. Законът за изчезване на крайните съгласни е докоснал имена на засти хидроними: *Timacus>Тьмакъ(с)*. Към стари предславянски типове и структури в отделна глава се поставят хидроними на стари основи за женски род на *-А (Треска)* или суфиксални типове на *-ава, -ача, -на, -оръ, -уша* и др.

Третата част "Именуване и история" разглежда хидронимите като исторически извор за разкриване поселищните отношения през столетията в басейна на реката и в неговите отделни пунктове в хронологическа последователност. Тук авторът прибегва и до използване на специални статистически формули и методи.

Старите наблюдения върху произхода на хидронимите довежда проф. Дуриданов до изводите, че в горното течение на реката не са съхранени трайни поселищни отношения, а само в поречието на р. Треска; в долината на р. Лепенец преди славяните се е намирало слабо поселение. Значителни промени са осъществени по средното течение на Вардар; по Крива река и Брегалница са съществували ранни славянски отсядания, а по р. Църна са били налице предславянски групи с миграционни размествания и с прослойки от романски, гръцки и албански етнични групи.

Дисертационната монография на проф. Дуриданов е монолитно аналитикосинтетично изследване в българската, балканската и славянска хидронимия и представлява ценен влог към разработване на бъдещия български и славянски топонимичен атлас.

Многобройните изследвания на чл.-кор. проф. д-р Иван Василев Дуриданов заслужено го представят като един от най-изявените представители на съвременното българско езикознание и ономастика. По всеобщо признание на Първата кръгла маса по българска ономастика на 17 юни 1989 г. във ВТУ той бива избран за председател на учредения *Национален съвет по българска ономастика* в България, като основен стожер на съвременната ономастика и на ономастите в страната ни.